

Programátor politikem a filozofem

Zemřel chartista, zakladatel Fakulty humanitních studií a neúspěšný prezidentský kandidát Jan Sokol.

Pro mládež dorůstající v normalizačních sedmdesátých letech byla Praha plná jakýchsi městských legend, zakázaných umělců a intelektuálů, o nichž se vypravovaly příběhy, ve kterých se mnohdy jeví v téměř „nadživotní velikosti“. Václav Havel a Pavel Kohout, zakázaní doma a překládání a hraní po celém světě; Ludvík Vaculík dopravující stohy samizdatových textů od autorů k písarkám, od písarek k vazačům a od vazačů ke čtenářům a k tomu pravidelně písící skvostné fejetony; Vladimír Padrůněk, který, nemoha vystupovat s basketbalem, zhotovuje kocourovi botičky ze skořápek vlašských ořechů, aby ho nezábly tlapky na sněhu, atd. Ale Jan Sokol se zdál být i ve srovnání s nimi postavou nesouměřitelnou, jakýmsi pohádkovým obrem: spoluautor nového překladu Bible; legendární programátor, s jehož operačním systémem běhaly zdejší klony počítačů IBM lépe než s původním americkým; signatář Charty 77 ve světě počítačů tak nenahraditelný, že nadále zastupuje českou stranu na jednáních v Moskvě a jeho knihu o počítačích vydávají v Praze, v Maďarsku i v NDR; překladatel a autor v oblasti nové teologie a filozofie pro časopis *Tvář*, sborníky Jiřího Němce či nakladatelství Svoboda a Charita – to vše bez dochozeného gymnázia, natož vysokoškolského studia.

Přednášející z bytových seminářů

Živý Jan Sokol (18. dubna 1936 – 16. února 2021) byl ještě lepší než jeho pověst. Nezapomenutelná tvář a pohled, klidný hluboký hlas, leda byla elegance (s důrazem na tu ledabylost) oděvu i hovorové češtiny, zosobněná neokázalost a skromnost a přitom pronikavá inteligence a nad okolím vynikající erudice. Nejnápadnější a prakticky okamžitě registrované však byly jeho mimořádné nasazení při

Jan Sokol 5. října 2016 při přebírání ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize 97

Foto: ČTK / Kateřina Šulová

práci a vlídnost a přátelská otevřenost v lidském styku.

Někdy koncem sedmdesátých let jsem ho začal vídat: poprvé zřejmě na jeho přednášce o Mistru Eckhartovi v bytě malíře Pavla Brázdy, někdy poté jsem se spřátelil s jeho dětmi (byly o pár let mladší než já, Marie byla na střední škole nejlepší přítelkyně mé kamarádky od nás z domu, která nás jednou představila na tramvajové zastávce I. P. Pavlova – Marie mi rychle vysvětlila, že jsme nějakým trochu složitým způsobem příbuzní, a Honzu a Ivana jsem brzy nato přizval do víkendových fotbalů) a postupně jsem ho začal vídat jako přednášejícího v dalších bytových komunitách, jako byl úterní fenomenologický seminář Daniela Kroupy či Pondělky v Havlově bytě na nábřeží. Mluvil většinou bez poznámek, přednášky byly vystavěny jako silný příběh a podrobnosti a technické detaily dodával jen v míře nezbytné k jeho pochopení. Chytrost a znalosti jsou

fajn, slyšel jsem ho říkat později, ale na čem v humanitních disciplínách opravdu záleží, není chytrost ani znalosti, nýbrž rozumění (a o porozumění něčemu novému překvapivému šlo v jeho výkladech především).

Nepatřil k těm postavám z bytových seminářů, které po 17. listopadu začaly pracovat v koordinačním centru Občanského fóra – spíše se tehdy rád a s dobrým ohlaselem zapojoval do volných politických diskusí konaných místo představení v divadlech. Do vysoké politiky se dostal až jako kandidát Občanského fóra do voleb koncem jara 1990: byl zvolen do Sněmovny národů (horní komory tehdejšího Federálního shromáždění), stal se jejím místopředsedou a časem i předsedou poslaneckého klubu OF. Před volbami v roce 1992 byl lídrem kandidátky Občanského hnutí (zbytku OF po odštěpení ODS) v Jihomoravském kraji – jak známo, OH se do parlamentu nedostalo, a Jan Sokol se tak mohl vrátit do běžného života.

Připadalo nám tehdy, že ho politika semlela, podobně jako jeho přítele z Výzkumného ústavu matematických strojů Václava Žáka (který byl zase místopředsedou České národní rady, pozdějšího českého parlamentu). Zdál se vyčerpaný, s jakousi ochrannou bariérou nedovolující dřívější blízkost, a občas i netrpělivý – žádný zářivý drahokam, jak jsme si ho pamatovali z předlistopadových časů. Ale i v tomto rozpoložení se hnal do práce, nebo spíše se naplno obrátil k aktivitám, na něž si v parlamentu čas jen utrhoval.

Nová koncepce vzdělání

Vedle nedoceneného měsíčníku *Přítomnost*, který vycházel od června 1990 a kde byl Jan Sokol od počátku členem redakce a přispěvatelem, se staral především o Institut základů vzdělanosti Univerzity Karlovy (IZV), založený v roce 1990 Zdeňkem Pincem. S o devět let mladším Pincem uzavřel Jan Sokol na třicet let těsné spojení, soustředěné především na budování IZV, z nějž v roce 2000 vznikla nová Fakulta humanitních studií (FHS), jejímž byl Sokol zakládajícím děkanem. V tomto projektu šlo především o novou koncepci prvního stupně vysokoškolského vzdělání: místo do úzkých specializací rozbitého studia se studentovi – podobně jako v americké koncepci „liberal arts“ – otevírá široké spektrum souvisejících humanitních a sociálněvědných disciplín, z nichž si teprve během studia volí ty, na něž se zaměří.

Jeho sblížení se Zdeňkem Pincem mohlo být pro někoho překvapivé: na jedné straně asketický workoholik s intelektuálně aristokratickým zázemím, na straně druhé plebejský bonviván; oba však spojovalo přesvědčení, že více než o nějaké akademické objevy pro několik znalců jde ve filozofii o vlivnou kultivaci rozumu světa a vlastní roli v něm, a to v širokém záběru ve spolupráci s dalšími humanitními a sociálněvědnými disciplínami (v Česku skýtá imponující příklad podobné orientace samozřejmě už Masaryk). Leckteří filozofové nad jejich snahami mírně ohrnovali nos a spatřovali v nich trivializaci filozofie.

Když Pinc v roce 1993 převzal i vedení Katedry filozofie (brzy přejmenované na Ústav filosofie a religionistiky) FF UK, napětí mezi touto širokou vzdělávací koncepcí a koncepcí rádobý náročného, úzce odborného bádání vyústilo roku 1997 i v krátkou novinovou šarvátku (jež patrně přímo či nepřímo vedla i k odchodu Pince a Sokola z filozofické fakulty).

Ještě dvakrát se Jan Sokol nechal zvábit ke vstupu do politiky, jednou Josefem Luxem a jednou Vladimírem Špidlou: prvních sedm měsíců roku 1998 sloužil v Tošovského úřednické vládě jako ministr školství a v roce 2003, po uplynutí druhého funkčního období Václava Havla, byl kandidátem vládních stran na post hlavy státu. V obou případech si počínal důstojně a poměrně úspěšně: s Václavem Klausem prohrál až ve třetím hlasování poměrem 124 : 142 (svou roli v této porážce zřejmě sehrálo i podle načasované a věcně neobhajitelné nařčení, že Sokolův otec, za války rektor Vysoké školy uměleckoprůmyslové, kolaboval s nacisty) a je poměrně lákavé představit si, zda a v jakém ohledu by se vývoj naší země – uvnitř i ve vztahu k Evropě – lišil, kdyby tehdy volba dopadla opačně a do EU nás dovedli Špidla a Sokol. Snad bychom měli o něco lepší politiku a mezinárodní renomé, ale nejspíš bychom přišli o zrání a věk zralosti velkého myslitele a vzdělavatele.

Pozdní kariéra

Jaký tedy byl Jan Sokol myslitel? Byl to především skvělý popularizátor a učitel, nebo spíše filozof s důležitými původními výsledky? Důkladné odpovědi na tyto otázky se můžeme dočkat až od bádání, které se nad jeho odkazem jistě vbrzku rozběhne; v tuto chvíli se alespoň pokusím o několik dílčích postřehů.

Ani já jsem začátkem devadesátých let, po návratu ze stáží v Oxfordu či na University of Virginia, nemohl nepozorovat díry v Sokolově filozofické erudici – koneckonců jsem obdobné díry tehdy v tuzemsku registroval i v erudici prakticky všech ostatních

(což ostatně bylo pochopitelné s ohledem na dobovou krajně omezenou a vysoce nahodilou dostupnost odborné literatury a odborného styku), ale u Sokola se to vzhledem k jeho image člověka, který vždy ví, o čem mluví, jevílo jako něco nepřipadného. A i mně se zdálo, že Sokol se v dobách těsnější spolupráce se Zdeňkem Pincem ocitá na pokraji nebezpečí trivializace. Jenže jak velký, jak hluboký to byl omyl!

Nám, jimž Sokol připadal už koncem sedmdesátých let jako zralý učenec a kteří jsme hoře želeli jeho opotřebenosti politikou po dvou letech spolupředsedání sněmovně, jaksi nedocházelo, že tento mimořádně pilný a mimořádně nadaný člověk má před sebou ještě téměř třicet let a k tomu příležitost poprvé v životě se soustředit na studium filozofie a souvisejících oborů, a to v podmínkách dobré dostupnosti literatury i mezinárodních styků. Bodejť by neměl začátkem devadesátých let mezery, když předtím to byl především programátor, k tomu teolog a religionista a až ve třetí řadě amatérský filozof! Jakkoli nám v sedmdesátých a osmdesátých letech připadal jako úžasný velikán, jeho rozběh k pravé velikosti zřejmě startoval právě ve chvíli, kdy ho i jeho staří obdivovatelé málem začínali odepisovat.

Zůstala mu snaha a schopnost vyjádřit složité a obtížné překvapivě jednoduše a srozumitelně, i nadále přitom rád užíval příkladů ze života, ale ponořil se do studia institucí jakožto prostředí jednání a věděl o nich – včetně odborné literatury – o mnohem víc a hlouběji, než by se z jeho na pohled prostých výkladů mohlo zdát. Značnou pozornost věnoval také myšlení o náboženství. Možná, že v neobvyklé izolaci IZV a FHS, ve styku většinou s méně pokročilými studenty a bez tlaku na výslovnou polemiku s novými a novými relevantními světovými autory a texty, to myšlenkově dotáhl dál, než kdyby býval součástí nějaké přední světové katedry. Kéž jeho pozůstalost najde alespoň trochu tak pilné a inteligentní zpracovatele, jako byl Jan Sokol sám.

Josef Moural